

Oponentský posudek
na práci bc. **Jany Vítkové Fikejsové**
„Otázka řeči v Platónově dialogu *Kratylos*“,
oponent: **F. Horáček**, 30. 5. 2019

Práce bc. Jany Vítkové Fikejsové „Otázka řeči v Platónově dialogu *Kratylos*“ vyznívá jako celek velmi dobře. Nejobecněji řečeno jde o práci, která se nebojí jít samostatně neprochozenou cestou. Výsledek nevznikl kombinací názorů předchozích badatelů či třeba jejich samostatně vyhlížející extenzí. V tomto smyslu je práce akademická. Snaží se dobrat smyslu *Kratyly*, není na předchozích pokusech závislá a přitom je neopomíjí. Tento samostatný přístup má samozřejmě i svá úskalí, která se nemohou neprojevit.

Co se týče strukturace textu, práce se vyznačuje přirozeným a přitom nepříliš obvyklým zřetězením. Autorka nejprve reprodukuje argumentaci v průběhu dialogu v hlavních bodech. Je to vhodné, protože dialog je potřeba k interpretaci nejprve uchopit. Ačkoli hlavní váha částí 1-3 na s. 10-58 padá na tento referát obsahu, z povahy věci se JVF pochopitelně nemohla souběžně vyhnout ani výkladům. Proto by tvrzení, že teprve část „Diskuse“ na s. 58-71 by byla její „vlastní statí“, nebylo zcela pravdivé, zvláště s ohledem na mezishrnutí za každou ze tří částí. Tato prozatímní shrnutí dávají znát, že autorka se v práci neztrácí a jsou čtenářsky komfortní.

Merit práce, jak mu rozumím, spočívá v tom, že v dialogu jde o samotný význam jazyka pro nás (s. 7, 71). Sókratés v této interpretaci nestojí ani na konvencionalistické straně Hermogena ani na „esencialistické“ straně *Kratyla*, ale ukazuje v autorčině interpretaci jistou špatně postižitelnou závaznost našeho vztahu k věcem skrze slova. Ta sice existuje, ale je jakoby „nezaložená“. Autorka uvádí čtenáře do právě tohoto prostoru. Ten je sice mlhavý a neurčitý, ale aspoň představuje výsledek vypořádání se s *Kratylem*. Tuto sféru JVF vidí jako otevřený prostor vlastní člověku a v tom je její práce antropologická. Sféra řeči jakožto přístupu k věcem není pro člověka noeticky zajištěná, takže je vyloučen přístup, podle něhož jména dostupným způsobem věci postihují. JVF bystrým čtením ukazuje – a to patří k jádru její práce – že v konvenci jako takové se díky její sdílení skrývá větší závaznost řeči, než myslí Hermogenés, který ji chápe jako pouhou libovlnost. Autorka ukazuje na svůj výklad etymologií *Pána* a *Herma* (s. 33-36), v nichž dominuje proměnlivost, „tekutost“. Zdá se mi, že autorka má smysl pro Platónovu schopnost probrat některá vážně (a někdy snad i méně vážně) míněná řešení daného problému a pak čtenáře zanechat v prostoru, který se díky zkoumání ukázal (např. *Ústava I*) nebo ho rovnou postavit před záhadu snad bez správných „dveří“ (*Parmenidés*). Autorčino čtení dialogu a jeho opodstatněně neurčitý výsledek je podle mne dokladem, že autorka je už (i díky své předchozí, bakalářské práci) naladěna na Platónovu vlnovou délku.

V konkrétnějším pohledu má práce řadu kladných míst.

Jak už jsem uvedl, JVF není sekundární literaturou zatížena. Mluvím o tom znovu, protože práce je poněkud nekonvenční. Leckdo totiž, ba podle mé zkušenosti velká většina studentů všech úrovní a také profesionálních učenců si se stále rostoucím množstvím druhotné literatury neporadí natolik dobře v tom smyslu, že chtě nechtě, a především nevědomky, se ocitá v jejím velmi špatně pozorovatelném vleku. JVF především nepřebírá cizí otázky, cizí problémy, cizí řešení, cizí nasměrování. To je sice dvojsečné (jinými slovy: v sekundární

literatuře by našla některá vyjádření toho, co chce sama říci, ovšem cizí), ale pořád je to lepší, než opačný, „opatrný“ přístup. Šírím se o tom proto, že tento způsob akademické práce je náročný a, jak se mi zdá, dalece menšinový (byť ve filosofii jsou v tomto ohledu snad slušné poměry, narozdíl od „řemeslnějších“ oblastí).

Jiné bystré pozorování je mj. na s. 14–15: jednotlivá obec má svá jména, ale shodne se na nich, takže paralela s neshodou jmen mezi jednotlivci je falešná. Pro Hermogena je shoda jen arbitrární a neznamená hlubší závaznost daného jména (*Krat.* 385a: jména veřejná oproti soukromým; 385b-d: pravdivost jednotlivých slov; 385e-386e: věci nejsou pro každého zvlášť).

Autorka má odstup od sugestivních analogizací užívaných v dialogu důkazním způsobem. Na s. 20-25 ohledně *Krat.* 388e-390a se sice autorka spoléhá na analogizaci výroby brda a dávání jmen, ale v případě na s. 28 a 29 se z analogické pasti vymaňuje („z koně hříbě“ není totéž co „z krále král“, protože tak by se přírodní zrod přesouval na vlastnosti; 394a).

Na s. 65 se JVF dobře vymezuje proti teorii citovaného Pfeiffera (v *Kratyly* se dle autora má přecházet k noetickým silám všech od představy zjevení některým). Autorka jeho pozici odmítá díky vlastní (vychází při ní znenahodilosti slov).

Místy autorka jasně třídí, např. s. 30: jména lidí, věcí a bohů představují tři skupiny. Lidská jsou nejistá (reflektují často i přání rodičů) stejně jako božská (reflektují názory někdejších dárců jmen); u věcí je to lepší – reflektují nějak jejich povahu.

Rozlišení na s. 66 mezi etymologií historickou a sémantickou (podle cit. Bronkhorsta) se velmi hodí a rád bych zde k nim podotkl něco rozvíjejícího. Je-li opomíjeno, jeví se staré kultury jako naivní a bludně uvažující. Věci raději vysvětlovaly jejich příbuzností s jinými, ba až pouhou asociací, raději než pouhým kutáním do předchozích historických fází jazyka. (Analogicky bychom mohli vzít do hry podobně „nesmyslné“ citování Starého zákona v Novém. Sz citáty v NZ nejsou historickými poukazy na starší předpovědi, nýbrž poukazy „sémantického“ typu; jinými slovy: je-li nějaká sz pasáž tematicky zhruba příbuzná s tím, o co jde nz autorům, pak se dotyčné sz pasáže kvalifikují jako „sémantičtí“ příbuzní, kteří mají právo na nz témata vrhat světlo, být s nimi spojeny jako jejich „předzvěsti“ apod.). Historické etymologie ze strany Sókrata, s jejichž sémantičností autorka nesouhlasí (s. 67), jsou dle mne fingované: ve skutečnosti jsou to sémantické etymologie, přebrané do role dávných vrstev díky legitimizující roli dávnosti pro dobové publikum.

Práce má ovšem i citelné nevýhody.

Autorka se někdy neobtěžuje svá tvrzení dokládat. Např. na s 16 pozn. 5 dokonce přímo mluví o vlastní „pusté spekulaci“ a neuvádí žádnou literaturu k Prótagorovi. Teze Sókratovy sugesce objektivit v 386c oproti 386a (s. 17) je sice zajímavá, ale nepřilíš podložená. Dle autorky dialog *Kratylos* „bývá často popisován“ jistým způsobem (s. 58), ale autorka neuvádí kde. To není příliš akademicky validní a za těmito tvrzeními má stát množství rešeršní práce.

Autorka má ve zvyku podávat nikoli jednou jen letmé črty myšlenek. Některá z těchto nadhození by se dala plodně rozvinout, v případě jiných by rozvinutí vedlo k vyškrtnutí. Srv. poznámky v posledním odstavci kapitoly na s. 39. Platí to mj. pro pasáž „... i ta nejlepší teorie bude někde drhnout (jako třeba ta, že základem věcí je pohyb)“; s. 36. Je to pouhé torzo, které by už kvůli čtenářskému komfortu stálo za to vysvětlit. Srv. i závěr na s. 52.

Autorka na s. 33-36 samostatně spojuje mýty s příslušnými Platónovými pasážemi. Není zde příliš jasné proč. Zatímco část o Hermovi je spojena s jeho povahou všeho schopné postavy, která je poukazem opět na (skoro) všeho schopnou povahu řeči, v případě Persefony se jedná o poukaz na cykličnost přírody. Bůh Pán je zapojen jako poukaz na nestálost a proměnlivost, což by ho řadilo oproti případu Persefony spíše na stranu případu s Hermem. Nedovedu si spojit tyto tři úseky (Hermés, Persefona, Pán) propojit. JVF sama propojuje, ale spíše jen Pána a Herma na s. 46 ve shrnutí, Fersefona mi nepřipadá z žádného hlediska souladná s tím, co chtějí říci etymologie/etymologizace jmen dvou předchozích božstev.

Pokud správně rozumím větě na s. 13, že „... samostatné slovo jen tak bez ničeho nic netvrdí“, pak bych vytkl, že je to záležitost pohledu, protože už božská jména v 400d nn. jsou celými skrytými výpověďmi.

Spíše k navazující úvaze než jako výtky by mohlo být chápáno upozornění, že v úvaze nehrálo roli „střední patro“ mezi prvky, o nichž pojednává Platón, totiž úroveň mezi slovem a hláskou, tj. kořen či affix (srv. oproti tomu s. 14). Gramatický kořen není (obvykle) nějaké reálně užívané slovo, ale jen abstraktní nositel základního významu.

Autorka se místo asociací s vším možným ze světa vzdělání omezuje disciplinovaně na *Kratylos*, ale některé jevy jako by se samy hlásily o srovnání. Saussurův *Kurz obecné lingvistiky* pracuje se základní myšlenkou arbitrárního vztahu slov v poměru k označovanému, tj. slovo „strom“ nemá se stromem nic společného (z této arbitrárnosti se vybočí jen výjimečně např. při onomatopoečnosti, srv. v tom ohledu práci JVF, s. 45), kdežto role jmen v rituálu (který přece není oblastí života odstřiženou od všech ostatních) naopak se správností jmen a s jejich „esenciálním“ spojením s označovaným na základní rovině počítá (srv. *Chaldejská orákula* zl. 150, další relevantní odkazy Ruth Majercik: *The Chaldean Oracles*; Leiden – New York – København – Köln, Brill, 1989, s. 197).

Také se nabízí otázka – spíše než kritika – nakolik je opodstatněné, že JVF nebrala příliš do hry ostatní Platónovy dialogy a nebrala je na pomoc při pokusu zodpovědět svou otázku.

Podobně určeno z mé strany spíše jen k diskusi než přímo kritizováno by bylo téma subverzivního citování v antice: autorka upozorňuje na subverzivní citování ze strany Platóna (s. 27): sám Hektór, nejen ženy, říkal svému synovi Skamandrios. V antice bylo běžné takovéto čerpání autority (a právě jen autority) z textů citovaných bez ohledu na kontext (srv. počínání sv. Pavla či Plútarcha; C. D. Stanley: „Paul and Homer: Greco-Roman Citation Practice in the First Century CE“; *Novum Testamentum* 22/1 (1990), s. 48-78). Důležité bylo, co chce říci autor (v našem případě Platón), ne původní autorita (Homér). Tak je dosaženo správnosti jména: Astyanax se chlapec za podmínek, že synové mají jména dle činnosti otců, jmenoval proto, že jeho otec chránil město. Jeho jméno by tedy bylo správné: užívají ho muži a odpovídá skutečnosti. Zakrytí původního kontextu citátu čilépe řečeno jeho ustoupení do pozadí bylo v očích antických čtenářů druhotné.

Samostatnou položku posudku představuje práce s řečtinou. Autorka jí je dobře schopna a opírá se o původní řec. text. Různé významy slovesa *gnónai*, které autorka bere do hry na s. 26, závisejí na významovém typu infinitivů, které závisejí na nějakém tvaru od *gnónai* (s deklarativním inf. „uznat, poznat“, s dynamickým inf. „rozhodnout se“, „usoudit“ apod.; E. Van Emde Boas et al.: *The Cambridge Grammar of Classical Greek*; Cambridge, CUP, 2019, § 51.29). Experiment s významem slov *semnos* a *gnónai* v 392a je ale na místě

s ohledem na neprůhlednou Platónovu ironii, v tomto případě s božskými jmény věci u Homéra. Autorka obvykle (někdy ovšem ano) neodůvodňuje, proč používá dané překlady. Používá Leparův slovník řečtiny, ačkoli ten *Kratylos* výslovně neexcerpuje (jak uvádí v „Prosloví“).

Stylisticky je nevhodné mísit neutrální rovinu a rovinu hovorovou (srv. namátkou s. 58, 38, „Middle Liddell“). I k tomu bych ale podotkl, že hovorovost je často přesnější, protože je bližší jazyku, v němž skutečně většinu dne myslíme (viz styl v *Délském potápečovi Z.* Kratochvíla; Praha, Herrmann a synové, 2006), přičemž spisovnost je v tomto ohledu umělejší.

Autorka sice bystře spojuje etymologii s eleusínským kultem, ale text není pochopitelný pro toho, kdo nesleduje zároveň příslušnou pasáž o postihování pohybujícího se na s. 33 (*epafē tú feromenú – Ferepafa* jako správné jméno Ferrefatty-Fersefony). Jde ale spíš jen o formulační problém.

Závěr oddílků 2.6.2.3 (s. 43) pomíjí metaforu malířů. Ze základních prvků se pak dá míchat, např. nezákadní tělová barva, a tak je tomu i se slovy, když si představujeme, že základní prvky jsou smísitelné a vznikají tak slova.

Kap. 2.6.2.2 jsem nepochopil.

Formální nevýhody nemají sice filosoficky žádnou váhu, ale kvalifikační práce mají mít „cechovně“ danou úroveň úpravy už kvůli pohodlí, díky němuž čtenář nenaráží na nečekané rozptylující věci právě na rovině podružností jako je úprava. 1) Jde mi tu o originály cizojazyčných citací; ty mají být uváděny pod čarou, nikoli zabírat místo v těle textu (krom případu detailnější a centrálnější práce s originálem, což ovšem často je ten případ v předložené práci; např. s. 64). 2) Autorka by mohla doprovázet svůj text s odkazy do *Kratyly* daleko komfortněji (namátkou: na s. 11 by se hodilo dodat „385b“; na s. 29 „394b-c“). 3) Řada překlepů, namátkou s. 8: „Hermogens see; decide on“ (vypadá to jako rozhodovací akt); s. 13 „onomates“ (místo -ata); s. 43 *to ón* místo *to on*; s. 55 *exein* místo *echein*; s. 30 „do rána“: v citátu z 396d5 má být „od rána“ (*heóthen*; překlep je tu i v Novotného překladu).

Práci navrhuji přijmout a na základě uvedených systémových i dílčích nedostatků navrhuji známku „2“.

Mgr. F. Horáček, Ph.D.